

el-KEMÂL

(1403). Moğultay b. Kılıç, Mizzi'ye olan itirazlarını ayrıca iki cilt halinde özetlemiştir. Mizzi'nin talebelerinden İbn Berdîs'in de bu kitabı *Buğyetü'l-erîb* adıyla ihtisar ettiği kaydedilmektedir. Bir diğer talebesi İbnü'l-Mülakkîn esere Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsne'dî*, İbn Huzeyme ve İbn Hibbân'ın eş-Şâhih'leri, Dârekutnî ve Beyhâkî'nin es-Sünen'leriyle Hâkim'in *el-Müstedrek*'indeki râvileri ekleyerek onu ikmal etmeye çalışmıştır (*Dâ'a*, XXI, 152).

Tehzîbü'l-Kemâl üzerinde en geniş çalışmaya 808'de (1405) tamamladığı *Tehzîbü't-Tehzîb'i* ile İbn Hacer el-Askalânî yapmış, râvilerin cerh ve ta'dîline yarayacak bilgiler yetinerek eseri üçte bir hacminde kısaltmış, bunun yanında *el-Kemâl*'de yer alıp Mizzi'nin çikardığı biyografileri yeniden alarak hacminin üçte biri nisbetinde ilâvede bulunmuştur. İbn Hacer'in eklediği biyografiler yayım sırasında "temyîz" kelimesiyle belirtilmiş, onun diğer ilâveleri ise "kültü" ibaresiyle gösterilmiştir. Mükerrerleriyle birlikte 12.415 (12.191, 12.282) râviyi ihtiva eden *Tehzîbü't-Tehzîb'i* önemli kılan husus, bir râvinin cerh ve ta'dîli için gereklî olan bilgileri derli toplu şekilde vermesi, hayatını yazdığı kişinin hoca ve talebelerinin en meşhurlarını zikredip onlar hakkında önemli bilgileri kaydetmekle yetinmemesidir (I-XII, Haydarâbâd 1325-1327; Beyrut 1388/1968; I-VI, Beyrut 1412/1991). Selmân Muhammed en-Nedîv, *Mecma'uelfâzî'l-cerh ve't-ta'dîl ve dirâsetühâ min kitâbi Tehzîbi't-Tehzîb* adlı üç cilt hacmindeki yüksek lisans çalışmalarıyla eserin bu yönünü ortaya koymustur (1401, Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye külliyyetü usûli'd-dîn). İbn Hacer bu eseri üzerinde sadece râvinin adını, güvenilirlik derecesini, hangi tabakadan olduğunu belirterek ihtisar çalışması yapmış ve buna da *Takribü't-Tehzîb* adını vermiştir (nşr. Abdülvehhâb Abdüllâtîf, I-II, Kahire-Medine 1380/1960; I-II, Beyrut 1395/1975, 2. bs. nşr. Muhammed Avvâme, Beyrut 1398/1978, 2. bs.). Eserin aslında olup da *Takrib*'de bulunmayan bilgileri İbrâhim b. Abdullah el-Hâzîmî Zevâ'idü't-Tehzîb 'ale't-Takrib adıyla çalışmasıyla tesbit etmiştir (Riyad 1412). *el-Kemâl* üzerinde daha başka çalışmaların da yapıldığı, Takîyyüddîn İbn Fehd'in *Nihâyetü'l-Takrib* ve *tekîlü't-Tehzîb bi't-Tehzîb* adlı eserinde Zehebî'nin *Tezzîbü't-Tehzîb'i* ile İbn Hacer'in *Tehzîbü't-Tehzîb'i* on iki cilt halinde bir araya getirdiği belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, neşredenin girişi, I, 37-71; İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb* (Avvâme), neşredenin girişi, s. 7-22; Hazreci, *Hulâsatü Tehzîb*, Abdülfettâh Ebû Guðde'nin mukaddimesi, s. 3-12; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 606; II, 69; M. Yaşar Kandemir, "Hadîs", *Dâ'a*, XV, 57-58; a.mlf., "İbn Hacer el-Askalânî", a.e., XIX, 524; Ahmet Özel, "İbnü'l-Mülakkîn", a.e., XXI, 152.

 M. YAŞAR KANDEMİR

□ **KEMAL, Aliasker**
(1879-1933)

└ Tatar gazeteci ve tiyatro yazarı. └

7 Ocak 1879'da Kazan'da doğdu. Çocukluğunu annesinin köyü olan Aşağı Masra'da geçirdi. Bu köyde başladığı medrese eğitimine bir kişi devam ettikten sonra babası onu Kazan'a getirerek Osmanlıye Medresesi'ne kaydetti. Sık sık yer değiştirmeleri sebebiyle Kazan'ın birçok medresesinde öğrenim gören Aliasker Kemal (Galiesgar Kamal), usûl-i cedîdicî Alimcan Barudî'nin Muhammediye Medresesi'nde okudu (1893-1900). Bu arada bir Rus mektebine de devam ederek Rusça öğrendi ve Rus edebiyatını tanıdı.

Medresedeki öğrencilik yıllarında okuduğu Tatar yazarları Mûsâ Akyîzâtâde, Zâhir Bigîyev ve Kayyûm Nâsırî'nin eserleriyle İsmâîl Bey Gaspiralî'nın *Tercüman* gazetesi edebiyata olan ilgisini artırdı. Tatar tiyatrosunun ilk örneklerinden olan ve dilinin sadeliği dolayısıyla çok beğenilen *Behitsiz İgit* adlı ilk eserini yayımladı (1900). Aynı yıl Nâmîk Kemal'in *Zavallı Çocuk*'unu Tatarca'ya çevirdi. Kazan'da Maarif Kütüphanesi adıyla bir yayinevi açarak kitap basım ve ticaretiyle uğraştı. Daha çok medrese öğrencilerine hitap eden *Terakki* isimli bir gazete çikardı ve 1905 ihtilâline kadar çok sayıda edebî eserin yanı sıra Tatar sosyalistlerinin gizli olarak hazırladıkları broşürleri bastı.

1905 ihtilâli diğer bütün Tatar aydınları gibi Aliasker Kemal'in de önünde yeni ufuklar açtı. O yıl Kazan'da neşredilen *Kazan Muhbirî* adlı gazetede çalışmaya başladığında gazetenin sahipleriyle anlaşmadığından yazılarını Şubat 1906 tarihinden itibaren çıkarılan sosyalist fikirli *Azât* gazetesinde yayımladı. Mahkeme kararıyla kapanıp *Azât Halîk* adıyla devam eden gazetenin bütün sorumluluğu Aliasker Kemal'in üzerindeydi. Dönemin milliyetçi yayın organları olan *Tercüman* ve *Vakit* gibi gazetelere ve Rusya müslümanlarının kurduğu ilk siyâsi parti olan Müslüman İttifâkî'na sert tenkitlerin de

yer aldığı gazete sosyalist muhtevali makaleler sebebiyle kapatıldı. Ahmed Hâdi Mâksûdî tarafından çıkarılan *Yoldız* (Yıldız) isimli gazetede çalışmaya başlayan Aliasker, Balkan savaşları sırasında muhabir olarak İstanbul'a geldi ve savaşla ilgili yazılarını gazetesine gönderdi (sy. 930 [13 Ocak 1913], s. 1-2; sy. 932 [17 Ocak 1913], s. 2-3; sy. 940 [5 Şubat 1913], s. 1-2).

Ekim 1917'deki ihtilâli sevincle karşılayan Aliasker Kemal *Eş, Eşçi, Kızıl, Köreşçi* gibi komünist gazetelerinde çalıştı. Yeni kurulan Tataristan Cumhuriyeti'nde tiyatro sanatının gelişmesi için çaba gösterdi, kendisi de zaman zaman küçük rollerde oynadı. İhtilâlden sonra yazdığı eserlerde daha ziyade siyâsi konuları tercih etti. *Mogcîza* (mûcize), *İsul Kadîmî* (eski usulcü), *Cantahir Bilen Canzööhre* (Cantahir ile Canzûhre) gibi eski dönemî eleştiren komediler yazdı. 19 Haziran 1933 tarihinde Kazan yakınılarında öldü.

Gazete ve dergilerde çok sayıda makale yazarak Tatar kültürünün gelişmesinde önemli rol oynayan Aliasker Kemal 1914-1917 yılları arasında Nâmîk Kemal'in *Vatan*, Abdülhak Hâmid'in *Duhter-i Hindû* (Kazan 1917), Rus tiyatro yazarlarından Ostrovski'nin *Groza* (Bora, Kazan 1914), Gogol'ün *Revizor* (Müfettiş, Kazan 1916), Mâksim Gorkî'nin *Nadne* (Dipte, Kazan 1916), Ahmed Vefik Paşa tercümelerinden Molière'in *Saran* (Cimri, Kazan 1914) ve *İreksizden Tabib* (Zoraki Tabib, Kazan 1916) adlı tiyatro eserlerini Tatarca'ya çevirdi. Bunlardan bazıları sadece sahnenemek için tercüme edilmiş olup ayrıca basılmamıştır. Aliasker Kemal'in Tatarca'ya çevirdiği eserlerin sayısı altmış civarındadır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği dönemi Tataristan Cumhuriyeti'nde de eserleri en çok basılan yazarlardan biridir. Bütün eser, makale ve şiirleri 1925-1982 yılları arasında on defa basılmış, Tataristan'ın çeşitli şehirlerindeki cadde ve sokaklarla Kazan'ın en büyük tiyatro salonuna adı verilmiştir.



Aliasker Kemal

Eserleri. *Behitsiz İgit* (bahtsız yiğit, Kazan 1900; 1907'de genişletilerek beş perdelik bir drama haline getirilen eser yazarın en çok sahneye konulan tiyatrolarından); *Kızganiç Bala* (zavallı çocuk, Kazan 1900; ilk olarak Bahçesaray'da [1901], daha sonra Kazan ve Azerbaycan'da sahneye konulmuştur); *Öç Bedbehit* (üç bedbaht, Kazan 1900); *Birinci Tiyat* (birinci tiyatro, Kazan 1908); *Bülek Öçin* (hediyeye için, Kazan 1909); *Bankrot* (iflas, Kazan 1912); *Deccal* (Kazan 1912); *Kayniş* (kayıncı, Kazan 1913); *Biznin Şehrin Sırları* (bizim şehrin sırları, Kazan 1913); *Öyenem ... Niköylendim* (Evleneyim ... Niye evlendim, Kazan 1915); *Köndeş* (Kuma, Kazan 1918); *Hafızalam İrkem* (Kazan 1929); *Öç Tormış* (üç hayatı, Kazan 1933). Bunların dışında *Gali Mozaffer* (Ali Muzaffer, Kazan 1901); *Sabır Hezret* (Sabır Hoca, Kazan 1903); *Balalarga Bülek* (çocuklara hediye, Kazan 1904); *Kügergen Altınnar* (góğermiş altınlar, Kazan 1909); *Buhgalteriya* (muhabise, Kazan 1910) gibi hikâye ve tercümeleri de bulunmaktadır. Yazarın yayımlanmış eserlerinin bir kısmı Kazan'da 1979'da neşredilen *Galiesgar Kamal* isimli almanaya alınmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdullah Battal Taymas, *Kazan Türkleri* (İstanbul 1925), Ankara 1988, s. 182; a.mlf., "La littérature de Tatar de Kazan", *Ph.TF*, II, 769, 773, 776; Abdurrahman Sadi, *Tatar Edebiyatı Tarihi*, Kazan 1926, s. 114-120; İsmail Remiyef, *Vakitli Tatar Matbuatı*, Kazan 1926, s. 10-12, 46; *Galiesgar Kamal* (haz. M. Gali), Kazan 1950, I, 5-30; İbrahim Nurullin, *XX Yüz Başı Tatar Edebiyatı*, Kazan 1966, s. 88-127; M. H. Gaynulin, *Tatarskaya Literatura XIX Veka*, Kazan 1975, s. 287-296; a.mlf., *Galiesgar Kamal*, Kazan 1978; *Tatar Sovet Tiyatı* (haz. B. Giyyaset v.dgr.), Kazan 1975, s. 12-13, 58-59; Üzbek Giymadiev, *Satura Koraltı Bilen*, Kazan 1977, s. 62-64; *Galiesgar Kamal* (haz. B. Giyyaset), Kazan 1978, I, 383-397; *Galiesgar Kamal Turunda İstelikler* (haz. Reis Dautov), Kazan 1979; *Tatar Edebiyatı Tarihi* (haz. G. Haliton v.dgr.), Kazan 1986, III, 383-402; *Sovet Tatarstanı Yazuçuları*, Kazan 1986, s. 226-229; Nadir Devlet, *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917)*, Ankara 1999, s. 164, 186; "Kemâl, Ali Asgar", *TDEA*, V, 271.



İSMAİL TÜRKÖĞLU

KEMAL ARUÇI (1920-1977)

Şair, Osmanlı tarihçisi ve müderris.

Makedonya'nın kuzeybatısında Gostivar'a bağlı Vrapçiçe'de doğdu. Aruçi (Aruçlar) ailesinden olup halk arasında daha çok Kemal Efendi diye tanınmıştır.

İlk öğrenimini Vrapçiçe'de yaptı, ilk dinî bilgileri babası Abdülvehhâb Efendi'den öğrendi. Daha sonra Üsküp'teki Meddah Medresesi'ne girdi (1931); medresenin kurucusu Atâullah Kurtış'ten ve Fettah Efendi'den ders okudu. 1944 yılında içâzet aldıktan sonra Vrapçiçe'ye dönen Kemal Efendi, buradaki Yenicami avlusunda klasik metotlarla öğretim yapan özel bir medrese inşa ettirip ders vermeye başladı. 1946'da Yugoslav yönetimi çeşitli dinî kurumlarla birlikte bu medreseyi de kapattı. 1950'de devlet tarafından müslüman kadının tesettürü ve ortaklık hakkında istenen fetvalara karşı çıktıığı için iki yıl hapse mahkûm oldu. Aynı dönemde hocası Fettah Efendi ve arkadaşları da benzer suçlardan tutuklanıp yargılardılar. Cezaevinde on üç ay kalan Kemal Aruçi serbest bırakıldıktan sonra uzun süre takip altında tutuldu. Ardından Vrapçiçe'deki Yenicami'de väiz olarak görev'e başladı. 1963 yılında Üsküp'te meydana gelen deprem üzerine yaptığı çağdaş yorumlar klasik ekole bağlı ulemâ ile arasındaki açılmasına sebep olduğu gibi halk arasında huzursuzluk yarattığı gereklüğüyle takibata uğradı ve iki ay hapis yattıktan sonra tekrar väizlik görevine döndü. Arkasından Makedonya Arşivi'nde, 1 Ocak 1970'te Makedonya Millî Tarih Enstitüsü'nde uzman olarak görevlendirildi. Manastır, Üsküp, Kalkandelen kâsi sicilleriyle çeşitli ferman, berat, vakfiye vb. tarihî belgeler üzerinde araştırmalar yaptı. 27 Ağustos 1977'de vefat etti ve Vrapçiçe'de defnedildi.

Kemal Aruçi'nin hece ve aruz vezniyle yazdığı şiirleri, makaleleri ve diğer yazılarından Türkçe yanında Farsça, Arapça, Arnavutça, Boşnakça (Sırpça ve Hırvatça) ve Makedonca'ya vâkif olduğu anlaşılmaktadır. Muhtevasını daha çok dini, millî ve içtîmâî konuların oluşturduğu şiirlerinin büyük bir kısmında mâziye karış-

mış tarihî mefâhirle Osmanlı medeniyeti mirasına ve Arnavut halkın vatanına duyduğu hasreti ve üzüntüyü terennüm etmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından Yugoslavya'dan Türkiye'ye başlatılan göçe karşı çıkmış, bu göçün dinî bakımdan câiz olmadığını ısrarla belirtmiştir. Hocası Fettah Efendi ile birlikte Balkanlar'da Osmanlı Türkçesi ile yazan son nesil şairlerinden biri kabul edilebilen Kemal Efendi, hayatının son günlerinde şirlerini bir defterde toplamaya başlamışsa da tamamlaması mümkün olmadı. Şirlerinden bir kısmı, sonraki yıllarda Üsküp'teki Makedonya İslâm Birliği'nin yayın organı olan *el-Hilâl* dergisinde yayımlanmış (I-IV, 1987-1990), büyük bölüm ise *Kemal Efendi Aruçi - Şiirlerim* adıyla oğlu Muhammed Aruçi tarafından geniş bir mukaddime ile birlikte neşredilmiştir (Üsküp 1999). Mithat Hoxha bu eseri *Vjershat e Mia* adıyla Arnavutça'ya çevirmiştir (Shkup 2000).

Eserleri. *Turski Dokumenti za Istorijata na Makedonskiot Narod* (Makedon halkın tarihine dair Türkçe belgeler, III, Skopje 1969). "Arhiv na Makedonija, Serija Prva: 1607-1699" adı altında çıkan Makedonca neşriyat serisinde Metodija Sokolovski, Arif Starova, Vančo Boškov gibi müellifler arasında Kemal Efendi'nin adı Kemal Iljazi olarak geçmektedir. Aleksandar Matkovski ile birlikte Makedonca kaleme aldığı makalelerinin başlıklarları da şunlardır: 1. "Makedonija vo Hronikata na Mehmed Raşid-Efendi" (Mehmed Râşid Efendi'nin kroniğinde Makedonya) (*Glasnik na Institut za Nacionalna Istorija*, XIX/1 [Skopje 1975], s. 235-260). 2. "Makedonija i Sosednite Oblasti vo Hronikata na Solak Zâde (1373-1633)" (Solakzâde'nin tarihinde Makedonya ve etrafındaki bölgeler) (*Glasnik na Institut za Nacionalna Istorija*, XIX/3 [Skopje 1975], s. 233-260; *TAnz*, [1978], s. 105 [1175]). 3. "Izvadoci od Dve Turski Hroniki za Makedonija i Sosednite Oblasti – Makedonija i Sosednite Oblasti vo Hronikata Tevârih-i Âl-i Osmân na Aşik Paşa Zâde od 1359 do 1466 Godina" (Makedonya ve etrafındaki bölgeler hakkında iki Türk kroniğinden seçmeler 1359-1466 yılları arasında Âşikpaşazâde'nin *Tevârih-i Âl-i Osman* kroniğinde Makedonya ve etrafındaki bölgeler) (*Glasnik na Institut za Nacionalna Istorija*, XXI/1 [Skopje 1977], s. 231-250). 4. "Makedonija vo Silâhdar Tarihi na Fındıklı Silâhdar Mehmed-Aga (1668-1694)" (Fındıklı Silâhdar Mehmed Ağa'nın *Silâhdar Tarihi* adlı eserinde Makedonya) (*Istorija-Spisanie na*



Kemal Aruçi